

1950 YILLARDA GERMANIYANING YIRIK KORXONALARINI TURKIYA IQTISODIYOTIGA OMMAVIY KIRIB KELISHI

Ismoilov Javlon Ruziyevich

RTU, Ijtimoiy-siyosiy fanlar kafedrası katta o'qituvchisi

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada ikkinchi jahon urushidan keyin G'arbiy Germaniya monopolistlarining Yaqin Sharq va O'rta Sharq hamda Turkiyaga kirib kelishi, Ikkala mamlakat o'rtasida imzolangan iqtisodiy bitimlar haqida fikr mulohazalar yoritilib berilgan.

Kalit so'zlar: Turkiya, G'arb davlatlari, AQSH, GFR, Turkiya bug'ozlari, Qora dengiz, Trans-turk temir yo'li, Krupp.

АННОТАЦИЯ

В данной статье посвящена вопросу проникновения Западногерманских монополистов в стране Среднего и Ближнего Востока, а также Турцию, раскрывает суть договора между ними.

Ключевые слова: Турция, страны Запада, США, ФРГ, Турецкие проливы, Черное море, Транс-Турецкая железная дорога, Крупп.

ABSTRACT

This article highlights the penetration of West German monopolists into the Middle East, the Middle East, and Turkey after World War II, as well as the economic agreements signed between the two countries.

Keywords: Turkey, Western countries, USA, Germany, Turkish Straits, Black Sea, Trans-Turkish Railway, Krupp.

KIRISH

Ikkinchi jahon urushidan so'ng GFR iqtisodiyoti asta-sekin tiklana boshlagach, nemis investorlari o'z e'tiborini boshqa hududlarga qarata boshladi.

1955-yilning bahor va yoz oylarida Turkiya yuqori martabali G'arbiy Germaniyalik ziyoratchilarning ziyoratgohiga aylandi. Mart-iyun oylarida u yerda Germaniya Federativ Respublikasi Prezidenti Hayes va federal kansler Adenauer, tashqi ishlar vaziri fon Brentano va urush vaziri Shtraus tashrif buyurishdi. Nihoyat, ushbu siyosiy avangardga ergashib, G'arbiy Germaniyaning to'p qiroli Alfred Krupp fon Bolen Turkiya bo'ylab sayohat qildi.

Rasmiy materiallarga asoslanib, ushbu tashriflar seriyasi va ularning yuzaga kelishi mumkin bo'lgan oqibatlariga yakuniy baho berish hali ham qiyin. Shunga

qaramay, biz G'arbiy Germaniya monopoliyalarining Yaqin va O'rta Sharqda kengayishida yangi bosqich boshlanganiga allaqachon guvoh bo'lib turibmiz.

Nemis monopoliyalari bir necha yillardan beri Sharq mamlakatlariga nisbatan o'z siyosatini ishlab chiqishga harakat qilib kelmoqda. Bu siyosat, ularning fikricha, eski mustamlakachilikning tashqi belgilaridan xoli bo'lishi, biroq ayni paytda nemis monopoliyalarining kapital qo'llash va sotish bozorlari sohalarida arzon xom ashyo va ishchi kuchiga bo'lgan ehtiyojlarini to'liq qondirishi kerak. Birinchi jahon urushida o'z mustamlakalarini yo'qotgan G'arbiy Germaniya monopoliyalari o'zlarini butunlay murosaga keltirgan "eski" mustamlakachi kuchlarni almashtirishni kutmoqdalar. Shu maqsadlar uchun ular harakat qilishadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Sharq mamlakatlaridagi mustamlakachilikka qarshi xalq ozodlik harakati to'loqidan foydalanishga harakat qilmoqda. G'arbiy Germaniya monopolistlarining eng aniq mustamlakachilik intilishlari Krupp rejasidir deb atalmishda mujassamlangan

"Eyzexxauer doktrinasi" paydo bo'lishidan bir yil oldin paydo bo'lgan bu reja monopoliya siyosatining mustamlakachilik mohiyatini Amerika Qo'shma Shtatlari qilmoqchi bo'lganidan ham ehtiyotkorlik bilan yashirish zarurligiga asoslangan edi. Krupp Amerikaning o'z sheriklariga iqtisodiy "yordami" va ularning ichki ishlariga aralashish bo'lgan siyosiy sharoitlar o'rtasidagi o'ta yorqin bog'liqlikka qarshi chiqdi. U hozirgi vaziyat Sharq mamlakatlari iqtisodiga sof "tijorat asosida" kirib borish zaruratini taqozo etayotganligi va buni, qoida tariqasida, haddan tashqari to'g'ridan-to'g'ri harakat qiladigan davlat organlari amalga oshirmasligi kerakligidan kelib chiqdi. Lekin konsernlarning o'zlari tomonidan, imtiyozli kreditlar berish orqali.

Germaniya monopoliyalari bunday siyosatni ilgari ham olib borganlar. Biroq, endi biz birinchi marta uning keng qo'llanilishini kuzatishimiz mumkin, bu, xususan, Turkiyada. Bu erda G'arbiy Germaniya monopoliyalari keng miqyosli iqtisodiy hujumni davom ettirish uchun zarur pozitsiyalarni yaratishga muvaffaq bo'lishdi. Bir necha yil oldin nemis monopoliyalari Turkiya bozoridagi raqiblarini jiddiy ravishda siqib chiqarishga va Turkiya tashqi savdosida birinchi o'rinni egallashga muvaffaq bo'ldi. G'arbiy Germaniya sanoat tovarlari mamlakatga keng oqim bilan tushdi. Bu oqim shunchalik tez ediki, atigi ikki yil ichida (1955-yil va 1956-yil) Turkiyaning Germaniya bilan savdodagi tashqi savdo kamomadi 234 million turk lirasini tashkil etdi.

Shunday qilib, ko'p shov-shuvsiz va "yordam" to'g'risida eshittirish kelishuvlarisiz Germaniya Federativ Respublikasi Atlantikadagi hamkori

Turkiyaning qarzini o'ziga bog'lay boshladi. Turkiyaning iqtisodiy mustaqilligiga qaratilgan hujumning keyingi bosqichiga o'tish uchun imkoniyatlar yaratildi

G'arbiy Germaniya amaldorlarining Turkiya bilan aloqalari shundaki, ular u yoki bu darajada asosiy tashrifga tayyorgarlik vazifasini o'tagan, bu, albatta, to'plar qirolining tashrifi edi. Do'stlik va manfaatlar birligi haqidagi dabdabali nutqlar Turkiyada Krupp tomonidan ilgari surilgan takliflarni qabul qilish uchun qulay muhit yaratishi kerak edi. Hatto Shtraus muzokaralari ham barcha harbiy ahamiyati bilan ma'lum darajada Kruppning bo'lajak tashrifiga bag'ishlangan edi. Shtraus Bonn tomonidan imzolangan Turkiya tomonidan Germaniya Federativ Respublikasiga 740 million marka miqdoridagi o'q-dorilarni etkazib berish to'g'risidagi shartnoma Anqaradagi G'arbiy Germaniya harbiy sanoati uchun muhim bo'lganligi uchun emas, balki ushbu o'q-dorilarni o'zi ishlab chiqarishga qodir emas (uning hozirgi quvvatlari, agar kerak bo'lsa, nafaqat Turkiyani, balki boshqa ko'plab mamlakatlarni ham o'q-dori bilan ta'minlashga imkon beradi), lekin bu buyurtma turklarning nufuzli qismini bog'lab turadi. Sanoatchilarni Germaniya bilan savdo qilish va ularni G'arbiy Germaniya iqtisodiy kengayishi rejalariga ko'proq moslashtirish.

31 may kuni matbuot anjumanida Kruppning o'zi bu rejalarining haqiqiy ko'lami haqida nimadir dedi.

Istanbulda u o'zining kompaniyalaridan faqat bittasi Turkiyada faoliyat olib borish niyatida ekanligini ma'lum qildi. Ammo bu G'arbiy Germaniya monopoliyalarining ishtahalarini tasavvur qilish uchun etarli. Kruppning loyihalari orasida Karabük po'lat zavodini kengaytirish, Turkiyada ikkinchi metallurgiya markazini yaratish, yangi neftni qayta ishlash zavodi va boshqa korxonalar qurish, Turkiyaga motorli kemalar yetkazib berish kiradi. Krupp loyihalarida nemis monopoliyalarining eski rejasini amalga oshirish alohida o'rin tutadi - Van orqali Fors ko'rfaziga, Yevropa materigiga Bosfor bo'ylab metall ko'prik orqali bog'langan trans-turk temir yo'lini qurish. Krupp, shuningdek, konsern ushbu loyihalarni amalga oshirish xarajatlarining muhim qismini o'z zimmasiga olishga tayyorligini e'lon qildi.

Buning evaziga Germaniya Turkiyadan "ozgina" talablari bor edi. U Germaniyaning minerallarga, xususan, xrom, marganets va volframga bo'lgan "ortib borayotgan ehtiyojlarini" kengroq "qondirishi" kerak. Turkiyani tark etib, Kruppning cho'ntagida turk hukumatining volfram konlarini birgalikda o'zlashtirishga roziligini tasdiqlovchi hujjat bor edi. Shuningdek, u boshqa shartnomalar ham tuzdi: Qorabukdagi zavodni rekonstruksiya qilish va temir yo'l uchun uskunalar yetkazib berish bo'yicha. G'arbiy Germaniya monopoliyalari nuqtai nazaridan Turkiyaning iqtisodiy mustaqilligiga qarshi razvedka kampaniyasi muvaffaqiyatli yakunlandi.

G'arbiy Germaniya monopoliyalari o'z faoliyati uchun qulay sharoitlar yaratadi. Lekin bu Turkiya sanoatiga nima olib keladi? Mamlakatning iqtisodiy mustaqilligiga, shubhasiz, Turkiya iqtisodiyotiga zarar yetkazadigan yangi jiddiy tahdid yuzaga keladimi? Turkiya tarixi ham shunga o'xshash misollarni biladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. История стран Востока. XX век . М.:ИВ РАН, 1999.
2. Кошелев, В.С. Феномен исламизма в современном мире / В. С. Кошелев, Н. В. Кошелева // Общество, государство и религии в современном мире: мат. круглого стола кафедры истории нового и новейшего времени БГУ, Минск, 2019.
3. Острога, В. А. История Турции в белорусской историографии / В. А. Острога // Беларусь-Турция: пути сотрудничества: материалы второй междунар. науч.-практ. конф., Минск, 25 февр. 2011 г.
4. Аватков А, Сбитнева А. Турция в современном мире: между демократией и авторитаризмом // <https://cyberleninka.ru/article/n/turtsiya-v-sovremennom-mire-mezhdu-demokratiey-i-avtoritarizmom>